

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Е.Т. А. Гофман

ЛУСКУНЧИК ТА МИШАЧИЙ КОРОЛЬ

Казкова історія

® ТЕРНОПІЛЬ
БОГДАН

Перекладено за виданням:

E.T.A. Hoffman, Christian Salice Contessa, Friedrich Baron de la Motte-Fouqué Die «Kinder-Mährchen». Georg Reimer. Berlin. 1816

Переклав з німецької:

Роман Матієв

Ілюстрації *Петера Карла Гайслера*

У чарівній оповіді «Лускунчик та Мишачий король»
Ернест Теодор Амадей Гофман перетворює прикрашений на
Різдво будинок, який належить заможній сім'ї Штальбаумів
на куліси для надзвичайної казкової пригоди.

Головні герої — не феї, чарівники чи міфічні істоти,
а ожилі іграшки: ляльки, що на чолі зі своїм королем —
Лускунчиком, які уособлюють світлі сили.

Їм протистоять лихі миші, над якими володарює зловливий
та потворний семиголовий Мишак.

Маленька Марі нежданно-негаданно потрапляє
у самий вир подій казкового та реального світів.

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

«Навчальна книга — Богдан», просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, Україна, 46002.

«Навчальна книга — Богдан», а/с 529, м. Тернопіль, Україна, 46008.

У випадку побажань та претензій звертатися:

т/ф (0352) 520 607; 520 548   office@bohdan-books.com

Інтернет-магазин «НК Богдан»:

www.bohdan-books.com   mail@bohdan-books.com

т. (0352) 519 797, (067) 350 1870, (066) 727 1762

Електронні книги: www.bohdan-digital.com

Гуртові продажі: т/ф (0352) 430 046, (050) 338 4520

м. Київ, просп. Гагаріна, 27: т/ф (044) 296 8956; (095) 808 3279,
nk-bogdan@ukr.net

Інтернет-магазин «Дім книги»: dk-books.com

т. (067) 350 1467; (099) 434 9947

РІЗДВЯНИЙ ВЕЧІР

24 грудня, тобто напередодні Різдва¹, цілісінький божий день дітям медичного радника Штальбаума ніяк не дозволяли заходити не тільки у вітальню, а й у сусідню з нею, особливо ошатно прибрану кімнату — й поготів. Отож у кутику однієї із задніх кімнаток будинку цього радника сиділи, зіщулившись, Фріц та Марі — дітки пана Штальбаума. Короткий зимовий день уже добігав кінця, і на вулиці, затемнюючи вікна, помалу запановували сутінки. Пітьма, що повільно насувалася, крадучи світло дня, викликала в обох острах. Нічого дивного, бо, як зазвичай у таку пору, хтось завше запалював лампу, проте нині цього чомусь не зробили. Фріц утаємничено прошепотів молодшій від себе сестричці (їй саме виповнилося сім років), що ще зі самісінького ранку в зачинених для них кімнатах було чути шурхотіння, брязкання і, навіть, легеньке постукування.

---

¹ Римо-католицька церква, а також більшість протестантських церков святкують Різдво 25 грудня, відповідно до сучасного григоріанського календаря.

Окрім того, зовсім недавно коридором про-
шмигнув зодягнений у все темне чоловічок, несучи
під пахвою якусь велику коробку. Найімовірніше,
то був хресний батько Дросельмаєр. Марі радісно
сплеснула рученятами й вигукнула: «Ох, хресний
Дросельмаєр знову змайстрував для нас щось гар-
неньке та цікавеньке!»

Позаяк пан старший судовий радник відіграє
у нашій оповіді також немалу роль, дозволю собі
його описати. Отож: старший судовий радник
Дросельмаєр з виду не був особливо показним:
маленький за зростом, худенький, як тріска, змор-
щене, мов печене яблуко, личко, а замість правого
ока взагалі чорна піратська пов'язка. До того ж пан
Дросельмаєр був абсолютно голомозий, тому й но-
сив красиву білу перуку, майстерно виготовлену зі
скла. Майстерно виготовлена перука точно відпо-
відала його талановитій натурі: хресний був мастак
на всі руки. Залюбки майстрував, розумівся на го-
динниках і навіть власноруч їх лагодив.

Ось, до прикладу, коли якийсь із гарних годин-
ників у домі Штальбаума занедужував, тобто не об-
зивався взагалі та грати не хотів, тоді й приходив
хресний Дросельмаєр. О, це був справжній ритуал!
Спочатку хресний скидав перуку, потім — жовтий
сюртук, зав'язував на собі синеньку фартушину,
а після цього починав штирхати гострячками-ін-
струментами годинникові усередину. Маленькій
Марі аж недобре робилася, коли вона це бачила; го-

динникові, проте, зовсім не боліло, якраз навпаки: він починав веселенько цокати, бити та вигравати, від чого усім ставало вельми весело. Хресний, проходячи до них щоразу приносив різні гарні подаруночки. Зокрема, такого собі чоловічка, котрий закочував очі та увічливо розкланювався, й за ним було дуже весело спостерігати. Іншого разу це була коробочка, з якої вилітала пташка, або ще якісь інші цікавинки. Проте на Різдво, у такий день — це завжди мав бути якийсь особливий витвір, на котрий хресний витрачав чимало зусиль і часу. Такий подарунок після отримання відразу переходив у руки батьків, і вони його потім старанно оберігали.

— Ох, а що гарного цього разу змайстрував для нас хресний Дросельмаєр?! — вигукнула Марі.

Фріц, проте, не роздумував. Він твердо дотримувався думки, що це обов'язково має бути фортеця, в якій туди-сюди маршируватимуть гарненькі солдатики. Вони займатимуться на плацу муштрою, а коли з'являться інші солдатики й захочуть увійти у фортецю, почнеться гарматна канонада, має весело та голосно гриміти і бухкати.

— Та ні, — перервала Фріца сестричка, — хресний розповідав мені про гарний садочок з озером, на якому мають плавати дуже красиві лебеді із золотими намистами та співати гарні пісні. Потім із саду на берег вийде гарна дівчинка, прикличе лебедів до себе і годуватиме їх марципаном.

— Лебеді не їдять марципанів, — трохи невиховано обізвав її Фріц. — До того ж зробити цілий сад хресний навряд чи подужає. Та що там: нам ніколи не дають погратись іграшками, котрі змайстрував хресний, забирають і ховають їх. Ось чому мені більше подобаються татові й мамині подаруночки. Можемо робити з ними все, що нам заманеться.

Таким чином подальша розмова перейшла на тему: що ж то за подарунок може бути цього разу. Марі вважала, що мадемуазель Трутті (її велика лялька) дуже змінилась, і то не в кращий бік. Стала якась незграбна і раз від разу падає на підлогу. А це залишає огидні сліди на її личку, а про чистоту одягу й говорити нічого. Скільки вже сварила її — та не допомагає. А мама усміхалася, коли бачила, як та раділа, отримавши маленьку парасольку для Гретхен. Фріц запевнив: татко також не пасе задніх, йому добре відомо, що в іграшковій конюшні саме бракує рудої конячки, а Фріцові солдатики зовсім безпорадні на полі бою, бо не мають підтримки з боку кавалерії.

Отож можемо зробити висновок, що дітям було добре відомо: подарунки на Різдво купують їм батьки, ставлять їх під різдвяну ялинку, проте Фріц та Марі не забували також, що це свято Божого народження й у ці дні маленький Ісусик спостерігає за ними. Завдяки йому маємо свято добра та подарунків. Саме тому різдвяні подарунки особливі, їх не порівняти з іншими подарунками. До того ж, тільки-но наставав час Різдва і вони починали вгадувати, що їм

подарують, старша сестра Луїза постійно нагадувала, що подарунки приносить Ісус, просто батьки допомагають йому в цьому. Ось таким чином і приносить Господь дітям на Землі радість та задоволення — через подарунки. А тому вони не повинні бажати собі чогось та надіятися це отримати. Господь сам, мовляв, знає, що кому найкраще і в радість, отож їм потрібно просто залишатися слухняними та гречними й сумирно очікувати, чим їх обдарують.

Згадавши, що казала сестра, діти притихли, маленька Марі задумалась, а Фріц і надалі твердив:

— А я радів би, хай би хоч раз подарували іграшкового рудого коника та гусарів.

Стало зовсім темно, і Фріц та Марі тісно-тісно притулились одне до одного і боялися й слово мовити. У темряві їм вчувалися шерехи м'якеньких крилець та далека, дуже далека ніжна мелодія. І ось перше світло зоряної ночі розсіяло темряву, освітивши стіну кімнати, й це означало, діти дуже добре про це знали, що на іскристій хмаринці прилетів до інших щасливих діток маленький Ісусик. Двері розчахнулися з мелодійними дзвоном, а за ними назустріч дітям так усе заблищало, так заполоменіло, що вони, голосно скрикнувши «Ох! Ах!», закаменіли на порозі.

Проте підійшли тато з мамою і, взявши обох за руки, провели їх у середину кімнати, кажучи: «Христос народився! Заходьте, заходьте, гляньте, які подаруночки Він вам приніс».

РІЗДВЯНІ ПОДАРУНКИ

Зараз я звертаюся до тебе, любий читачу, чи, може, слухачу. Фріце, Теодоре, Ернсте, хоч як би ти звався. Отож, любий читачу, попрошу: пригадай свої красиві й барвисті подарунки з останнього Різдва. Тепер можеш жваво уявити, як завмерли діти, розбігаючись очима у цілій горі приготуваних для них подарунків. Обоє завмерли, їм аж подих перехопило. А потім, за якусь хвилю, Марі отямилася першою і, глибоко зітхнувши, мовила: «Ой, як гарно, яке все красиве!». Фріц вчинив по-іншому: радість розпирала його, немов леткий газ повітряну кулю, і хлопчик раз у раз пробував злетіти, відірвавшись від землі; виходило, правда, просто пострибати. Еге ж, судячи з того, скільки усього гарного було їм надаровано цього разу, діти таки мусили цілий рік бути слухняними, чемними і вельми побожними.

Посередині кімнати стояла різдвяна ялиночка. Вона була обвішана золотими та срібними яблуками, а замість бруньок та цвіту, немов на справжньому дереві, у неї повсюди на гіллі розпускалися

зацукрований мигдаль, різнокольорові цукерочки, а також багато усілякого іншого солоденького та смачненького. Найбільше, проте, чим варто відзначити красуню ялинку, було те, що темрява її густих і лапятих віт виблискувала сотнями малесеньких вогників-зірочок, котрі так мило аж припрошували підійти й поласувати дарами з гілля.

Проте це було ще не все: навколо ялиноньки чудесно та різнобарвно вилискували усілякі штуки, хто би тільки зумів їх усіх описати! Марі розгледіла гарніюні ляльки, безліч іграшкового начиння, а насамперед упало у вічі елегантне шовкове платтячко, прикрашене кольоровими стрічками, ко-

тре висіло на підставці так, що його можна було розгледіти з усіх боків. Чим Марі відразу і скористалася: почала його розглядати й раз у раз вигукувати: „Ой яке гарне платтячко, яке гарне! І його, зрозуміло, можна приміряти».

Тим часом Фріц уже спромігся чи то три, чи й чотири рази обскакати навколо святкового столу на рудому іграшковому коникові, котрого він знайшов прив'язаним за вуздечку до ніжки столу. Гнав рудого то галопом, то клусом; рисак, видається, мав натуру мустанга, проте Фріц не падав духом, а був упевненим, що впорається із завданням приборкати дику bestію. Отож він раз у раз заскакував на рудого, розглядаючи тим часом новий ескадрон гусарів: пишно зодягнених у червоне й золотисте, з лискучими срібними шабельками та пістолями, верхи на таких білястих кониках, що можна було навіть подумати, ніби вони також із блискучого чистого срібла.

Діти вже майже вгомонилися, бо їхню увагу привернули книжечки, розгорнувши які, можна було побачити різнокольорові малюночки: гарні квіти, барвисто одягнені люди, а також дітки, котрі були зображені так правдиво, немов вони й справді граються і розмовляють. Отож Фріц та Марі якраз зібралися насолодитись ілюстраціями, коли знову почувся мелодійний дзвін, а це мало означати, що вони не побачили механічного подарунка від хресного Дросельмаєра. Метнувшись до столу

коло стіни, діти відсунули ширму, за котрою пода-рунок зумів так довго залишатися непоміченим, і побачили маленький зарослий зеленими та різнобарвними квіточками лужок, на якому височів прекрасний замок із дзеркальними вікнами та золотими вежами. З вежі почувся передзвін, двері й вікна розчахнулись, і стало видно малесеньких, проте вишуканих гостей. Це були пани, а поруч з ними пані у прикрашених пір'ям капелюшках, одягнені у бальні сукні з довгими шлейфами. Пари прогулювалися залами. У центральній залі замку, котра видавалась аж охопленою полум'ям, бо так багато свічок горіло у срібних підсвічниках, під передзвін танцювали діти: хлопчики в костюмчиках, дівчатка — у коротеньких платтячках. Якийсь добродій у смарагдовому пальті частенько визирав у вікно, махав рукою, вітаючись, комусь униз та пропадав і з виду. Можна було побачити і самого хресного Дросельмаєра, заввишки, правда, не більшого від таткового великого пальця, котрий раз у раз з'являвся перед входом у замок, після чого — заходив усередину. Фріц і собі, опершись на стіл, деякий час милувався замком та спостерігав за фігурками, а потім промовив: «Хресний, дай мені увійти до твого замку». Старший судовий радник пояснив хлопчикові, що це неможливо. Звісно, що він був правий. Нерозумно Фріцові бажати зайти у замок, котрий навіть із золотистими вежами не був більшим від нього самого. Фріц погодився з та-

ким аргументом. Проте за якусь хвилю він зауважив, що усі продовжують робити одне й те ж: Пани та пані туди-сюди гуляти, діти танцювати, смарагдовий чоловічок виглядати з вікна, а хресний — ставати перед дверима; отож він незадоволено вигукнув:

— Хресний, та вийди з інших дверей!

— Цього не може статися, любий Фріце, — заперечив йому старший судовий радник.

— Тоді нехай отой зелений, який постійно виглядає з вікна, зійде додолу та прогуляється з іншими.

— І цього не можна зробити, — знову заперечив хресний.

— То нехай діти повиходять, хочу ближче їх розгледіти...

— Ой, — понуро обізвався хресний, — нічого не можна змінити. Іграшки заплановані на певні дії і будуть постійно їх виконувати.

— Ось воно як.., — протягнув Фріц. — Вони й надалі одне й те саме робитимуть? Коли так, хресний, то всі твої оці цяцьки — нічого не варті. Не дуже вони мені й потрібні. Я вже краще гусарами гратимуся. Вони можуть маневрувати, скакати вперед, атакувати, відступати назад — усе, що їм накажу, і не сидять у хаті, не виходячи надвір.

Сказавши так, Фріц відскочив од столу з подарунками та взявся хвацько, задля власного задоволення, керувати ескадроном гусарів на срібlistих

кониках: ганяв різним строєм туди й назад, влаштовував шабельну атаку та вогневу підтримку. Марі зрештою також набридла одноманітність танців та прогулянок у замку, і вона тихцем ушилася, непомітно, як і належить вихованій та слухняній дитині. Еге ж, не те, що її братик Фріц.

Старший судовий радник Дросельмаєр понуро буркнув до батьків:

— Такий мистецький витвір не для недалеких дітей, зараз запакую замок знову, щоб забрати.

Ситуацію виправила мама, котра майстерно запропонувавши продемонструвати внутрішній механізм замку, з безліччю шестерень, котрі рухали маленькими фігурками. Хресний розібрав усе на дрібні деталі, а потім знову склав. Старший судовий радник повеселішав і навіть подарував дітям ще кілька фігурок: чоловіків та жінок, у яких були позолочені обличчя, руки й ноги. Усі вони були родом із Торну¹ і пахнули солодко та приємно, немов пряники. І це надзвичайно тішило Фріца та Марі! Як звеліла матуся, сестра Луїза вдягнула подаровану їй сукню і виглядала у ній просто неперевершено. А Марі попросила ще трішечки помилуватися своїм платтячком, перш ніж його одягати. І їй це з великим задоволенням дозволили.

---

¹ Тоді німецьке місто. Нині: Торунь — місто у центральній Польщі.